

6. Петрочко Ж. В. Найкращі інтереси дитини: сутність і шляхи забезпечення. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 70–74.

УДК 347.65/.68 (043.2)

Кожевникова В. О., д.ю.н., доцент,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН ПОДРУЖЖЯ

В юридичній літературі наголошується, що цивільні правовідносини виникають та існують між людьми. З точки зору організації відносин це можуть бути як окремі люди, так і колективи. Стосовно людей, як суб'єктів тобто носіїв цивільних прав й обов'язків, ЦК України вживає термін «фізичні особи», тим самим підтримуючи загальновизнану тенденцію про характеристику людини як носія цивільних прав та обов'язків, що підкреслює реальне, фізичне існування людини як частини живої природи [1, с. 46]. Шлюбні правовідносини ґрунтуються на багатогранному осередку суспільства, яким є сім'я – одне з найдавніших соціальних досягнень людства, яке відіграє певну роль у становленні та житті суспільства. Можна стверджувати, що сім'я відіграє також роль, так би мовити, виробника (єдиного та незмінного) нових членів суспільства, носіїв культурних, духовних та національних цінностей. Завдяки своїй багатогранності внутрішніх та зовнішніх зв'язків, соціальних функцій сім'я дуже чутливо реагує на всі зміни (соціальні, економічні, правові), які відбуваються у сфері становлення сім'ї, що впливає на суспільство [2, с. 46]. Подальше дослідження спадкування подружжя, як учасника цивільних правовідносин, фактично не можливе без встановлення чіткого кола суб'єктів, котрі можуть бути віднесені до правової категорії «подружжя».

Сталою залишається законодавча позиція, що подружжям є жінка та чоловік, які відповідають встановленим законом умовам вступу в шлюб та пройшли процедуру реєстрації шлюбу в державному органі реєстрації актів цивільного стану. За використання такої дефініції виключається можливість набуття статусу «подружжя» одностатевими парами та охоплюються всі умови вступу в шлюб [3]. Шлюбні відносини мають тривалий характер. Ця особливість визначається метою правовідносин. Так, реєстрація шлюбу спрямована на створення сім'ї, існування якої розраховується в принципі на період життя подружжя. Тривалий характер шлюбних правовідносин визначається тим, що в основі лежать не обмежені часом відносини подружжя, споріднення. Шлюбні

правовідносини виникають часто як безстрокові, оскільки подружні права та обов'язки тривають усе життя [2, с. 52], за виключенням випадків розірвання чоловіком та дружиною шлюбу.

Перебування осіб у шлюбі становить шлюбні правовідносини, які виникають на підставі сукупності юридичних фактів, учасниками цих правовідносин є подружжя, які мають відносно один одного взаємні права і обов'язки, визначені нормами сімейного права та гарантовані державою [4, с. 223]. З наведеного випливає, що шлюбні правовідносини мають ускладнений зміст, який доцільно розглянути через призму елементів таких правовідносин.

В науковій літературі наводиться твердження, що шлюбні правовідносини варто розглядати з урахуванням загальних уявлень про природу правових відносин «як складову трьох елементів: а) суб'єктів правовідносин, якими є дружина та чоловік (подружжя); б) об'єктів, до яких належать певні майнові та немайнові блага; в) змісту правовідносин, який складають відповідні права та обов'язки подружжя. Саме в розумінні шлюбу як правовідношення використовують такі вислови, як «сторони перебувають у шлюбі», «сторони пов'язані шлюбом» тощо» [5, с. 84]. Отже, наразі залишається доцільним дотримуватися загально прийнятої структури правовідносин (традиційної).

Правовий статус подружжя, безсумнівно, належить до числа спеціальних статусів (модусів). Цей статус визначає коло прав та обов'язків, якими особа володіє у зв'язку з виконанням нею певної соціальної функції, зокрема подружньої. Подружні відносини вкрай специфічні, вони мають глибоко особисте підґрунтя. Це та сфера, що не підпадає правовому регулюванню. Однак шлюб являє собою соціальний інститут, у зв'язку із чим подружні відносини деякою мірою є предметом правового впливу. Визначаючи подружній статус, тобто загальне коло прав та обов'язків подружжя, держава демонструє, яка поведінка в сім'ї підтримується та заохочується, якими правами наділяється особа, яка набуває статус подружжя, які обов'язки має вона нести та яку відповідальність за порушення в сімейній сфері. Держава виконує роль не стільки контролюючої сторони, скільки визначеного гаранта здійснення сімейних обов'язків і захисту сімейних прав [6, с. 46].

У випадку коли йде мова про спадкові правовідносини, то крім вказаної відсутності визначення подружжя, залишається дискусійним навіть питання про суб'єктний склад спадкових відносин [1, с. 47]. Зазвичай визначене законодавством коло спадкоємців за законом задовольняє більшість і спадкодавців і спадкоємців, проте особливості взаємовідносин у конкретній сім'ї чи родині зумовлюють уже *post factum* переглянути існуючий порядок спадкування за законом. За загальним правилом зміна черговості можлива лише у випадку, коли родичі ближчої

черги відмовляються від спадщини чи не приймають її, або усуваються від спадщини як негідні спадкоємці. У ЦК України з'явилися новели, які регламентують порядок отримання спадщини спадкоємцями подальших черг і на інших засадах [7, с. 455].

Положення ч. 1 ст. 1234 ЦК України, встановлюють, що спадкодавцем є громадянин, майно якого після його смерті переходить у спадщину до іншої особи чи до інших осіб. Спадкодавцем може бути особа незалежно від віку, статі, стану здоров'я тощо. Спадкування відбувається як після смерті дієздатних, так і недієздатних громадян. Однак заповідати майно може лише дієздатна особа. Тобто, право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Спадкодавець, загалом, не є суб'єктом спадкових правовідносин, оскільки останні виникають у наслідок його смерті. Спадкоємцем ще може бути будь-який суб'єкт цивільного права: фізична особа, юридична особа, територіальні громади, держава, інші суб'єкти публічного права [8, с. 165], яка у випадку смерті тієї чи іншої особи (спадкодавця) набуває права одержати його спадкове майно. Проте, якщо мова йде про такого учасника спадкових правовідносин, як подружжя, то з огляду на те, що під обумовленим терміном розуміється юридичне уособлення двох осіб (чоловіка та дружину), а точніше сукупність їх прав та обов'язків, яка існує в спадкових відносинах та виникла внаслідок спільного мешкання осіб, що знаходиться в особливих стосунках, яка характеризується сукупністю прав та обов'язків нематеріального та матеріального характеру [1, с. 47] та займає особливе місце серед учасників спадкових правовідносин.

Предметний аналіз положень чинного спадкового законодавства, зокрема книги шостої ЦК України, надає можливість вказувати, що виокремлення «подружжя», як учасника спадкових правовідносин не є випадковим, з огляду на особливий правовий статус останнього, який пережив іншого. Ключовою правовою підставою для віднесення такого учасника до кола спадкоємців зумовлено в першу чергу наявністю особливого правового статусу (чоловіка, дружини) у сім'ї, незважаючи на відсутність кровного споріднення між учасниками спадкових правовідносин. Набуття правового статусу подружжя є наслідком офіційно зареєстрованого шлюбу в органі державної реєстрації актів цивільного стану, що дозволяє зрівнювати одного з подружжя, який пережив іншого з колом інших спадкоємців, які пов'язані тісною кровною спорідненістю та дозволяє відносити останнього до першої черги спадкування за законом. Разом з тим, законодавець не виключає можливості складання спільного заповіту подружжя, за для фактичного забезпечення можливості функціонування стабільних правовідносин спільної сумісної власності подружжя та переходу майнових прав від

спадкодавця до його або її чоловіка/дружини в порядку спадкування після смерті одного з подружжя.

Література

1. Донцов Д. Ю. Подружжя як суб'єкт спадкових правовідносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. № 12. Том 2. С. 46–48.

2. Сафончик О. І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики: монографія. Одеса: Фенікс, 2018. 378 с.

3. Ватрас В. Особливості суб'єктного складу подружніх і прирівняних до них правовідносин. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3130>.

4. Труба В. І. Класифікація сімейних правовідносин: монографія. Одеса: Фенікс, 2020. 360 с.

5. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / за ред. І. В. Жилінкової. Харків: Ксилон, 2008. 84 с.

6. Новохатська Я. В. Правове регулювання майнових відносин подружжя (порівняльно-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03/ Я. В. Новохатська. Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2006. 189 с.

7. Оновлення договірної регуляції приватноправових відносин в Україні: монографія / за заг. ред. А. Б. Гриняка, О. О. Кота, М. Д. Пленюк. Київ: НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2020. 488 с.

8. Кухарев О. Є. Спадкове право України: навч. посіб. Київ: Алерта, 2013. 328 с.

УДК 349.3 (043.2)

Кучма О. Л., д.ю.н., професор,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна

ПРАВО ДИТИНИ, НАРОДЖЕНОЇ ЗА ДОПОМОГОЮ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, НА ПЕНСІЮ У РАЗІ ВТРАТИ ГОДУВАЛЬНИКА

Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (далі – Закон № 1058-IV) чітко визначений суб'єктний склад осіб, які мають право на пенсію у разі втрати годувальника, зокрема така категорія як діти: діти (у тому числі діти, які народилися до спливу 10 місяців з дня смерті годувальника) померлого годувальника, які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали особами з інвалідністю до досягнення 18 років [1].